

KS. LESZEK SZEWCZYK

KIERUNKI BADAŃ
W HOMILETYCE NIEMIECKOJĘZYCZNEJ
XXI WIEKU (CZ. 2)*

RESEARCH DIRECTIONS
IN GERMAN-SPEAKING HOMILETICS
IN THE 21ST CENTURY (PART 2)

Abstract. The first part of the study presented activities of the German Homiletics Association (AGH), a publishing series *Ökumenische Studien zur Predigt*, and homiletic theology handbooks. The second part, based on several dozens monographs published between 2000-2018, presents directions of research in German-speaking homiletics. A traditional, internal classification of homiletics into fundamental, material, formal and detailed one may seem purely academic, but remains justifiable. It allows us to prove that homiletics truly is a theological science in all its sections. Analysis of specific studies is done in a way that refers to this traditional division.

Key words: homiletics; theology of preaching; homiletic bibliography.

W pierwszej części opracowania omówiono działalność Zrzeszenia Homiletów Niemieckich (*Arbeitsgemeinschaft für Homiletik*, AGH), serię wydawniczą *Ökumenische Studien zur Predigt* oraz podręczniki do teologii homiletycznej¹. W drugiej części zostaną zaprezentowane, na podstawie kilkudziesięciu opublikowanych w latach 2000-2018 monografii, kierunki badań w homiletyce niemieckojęzycznej.

Ks. prof. dr hab. LESZEK SZEWCZYK – prezbiter archidiecezji katowickiej, profesor nauk teologicznych, dyrektor Instytutu Nauk Teologicznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach UŚ, kierownik Studiów Doktoranckich Wydziału Teologicznego UŚ, Sekretarz Stowarzyszenia Homiletów Polskich, dyplomowany logopeda; adres do korespondencji: ul. Starokościelna 3, 41-400 Mysłowice; e-mail: leszek.szewczyk@us.edu.pl. ORCID: 0000-0003-0424-3205.

* Opracowanie jest owocem stażu naukowego na Fakultecie Teologicznym w Fuldzie.

¹ Por. L. SZEWCZYK, *Kierunki badań w homiletyce niemieckojęzycznej XXI wieku (cz. 1)*, „Roczniki Teologiczne” 66 (2019), z. 12, s. 107-122.

Wilfried Engemann z Wydziału Teologii Ewangelickiej Uniwersytetu Wiedeńskiego najważniejsze zagadnienia podejmowane przez homiletów niemieckojęzycznych w latach 2002-2009² ujął w trzy problemowe grupy: argumentacja homiletyczna, badania procesów recepcji w kontekście funkcji i oddziaływania kazania oraz kwestia odnowionej teologii przepowiadania. W najnowszych publikacjach dostrzega się systematyczne odchodzenie od dotychczasowych sporów zwolenników klasycznych fundamentalno-teologicznych ujęć homiletyki ze zwolennikami ujmowania homiletyki w kontekście teoretyczno-komunikacyjnym (wytyczne dla zrozumienia i porozumienia między wierzącymi podmiotami). Obecnie rzadko podejmowana jest problematyka wynikająca z dogmatycznych toposów (wiary, Pisma Świętego, łaski, środków zbawienia itp.). Znacznie częściej omawiane są zagadnienia kazania jako złożonego procesu zrozumienia i porozumienia, w którym duże znaczenie odgrywają osoby, język, teksty i tradycje³. Bardzo intensywnie rozwija się dział homiletyki podejmujący zagadnienie badań procesów recepcji przepowiadania słowa Bożego. Owe badania dotyczą literacko-naukowych podstaw recepcji tekstów biblijnych „homiletyki dramatycznej” oraz „estetycznemu paradygmatowi” kazania. Homileci dostrzegają nieodzowność odnowy teologii przepowiadania, którą wiążą coraz wyraźniej z koniecznością akcentowania antropologii. „Współcześnie antropologia teologiczna musi zająć się krytycznie utworzonymi przez siebie mitami, zgodnie z którymi «człowiek» jako istota wyrządza zawsze wielkie szkody i działa tylko na rzecz własnej korzyści. Pod tym względem konieczne są reorientacje nie tylko w głoszeniu słowa Bożego, ale także w kierunku odnowionej antropologii nabożeństwa”⁴.

Tradycyjny, wewnętrzny podział homiletyki na fundamentalną, materialną, formalną i szczegółową, chociaż ma posmak dysputy akademickiej, nie jest pozbawiony racji. Pozwala na ukazanie faktu, że homiletyka jest nauką teologiczną we wszystkich swoich działach⁵. Omówienie poszczególnych

² W. ENGEMANN, *Homiletische Literatur zu Beginn des 21. Jahrhunderts. Schwerpunkte, Problemanzeigen und Perspektiven (Teil I)*, „Theologische Rundschau” 75 (2010), nr 2, s. 163-200; *Homiletische Literatur zu Beginn des 21. Jahrhunderts. Schwerpunkte, Problemanzeigen und Perspektiven (Teil II)*, „Theologische Rundschau” 75 (2010), nr 3, s. 304-341.

³ W. ENGEMANN, *Homiletische Literatur, (Teil I)*, s. 164-165.

⁴ Tamże.

⁵ Przedmiotem zainteresowania homiletyki fundamentalnej są przede wszystkim podstawy przepowiadania rozważane w świetle Bożego objawienia (Słowo Boże w aspekcie historyo-zbawczym, jako podstawowy element procesu zbawczego, historia przepowiadania). Homiletyka materialna rozważa treść przepowiadania (Pismo Święte jako podstawowe jego źródło, Jezus

opracowań nastąpi właśnie w takim, odwołującym się do tradycyjnego podziału homiletyki, „kluczu”.

1. HOMILETYKA FUNDAMENTALNA (TEOLOGIA PRZEPOWIADANIA, HISTORIA KAZNODZIEJSTWA)

Przedmiotem zainteresowania homiletyki fundamentalnej jest teologia słowa Bożego, istota, cel, skuteczność zbawcza, podmiot i przedmiot przepowiadania⁶. Zagadnienie teologii słowa Bożego podjął Ulrich H.J. Körtner⁷, profesor teologii fundamentalnej Uniwersytetu w Wiedniu. Najpierw, odwołując się do reprezentantów teologii protestanckiej (Barth, Bultmann, Brunner, Gogarten), ukazuje historyczny rozwój teologii słowa Bożego. Następnie analizuje poglądy głównych reformatorów protestanckich (Luter, Melancton, Zwingli, Bullinger, Kalwin) na temat znaczenia słowa Bożego w życiu Kościołów reformowanych. W kolejnych rozdziałach monografii podejmuje zagadnienie relacji słowa Bożego i Boga jako Słowa, relacji słowa i dzieł Boga. Körtner stawia tezę, że „ostatecznie wszelkie działanie Boga można rozumieć jako wydarzenie słowne”⁸. Następnie, po omówieniu relacji prawa i Ewangelii, autor, rozwijając analizę hermeneutyczną, ukazuje wzajemne odniesienie słowa i wiary. W ostatnich rozdziałach opracowania zajmuje się relacjami słowa ludzkiego do słowa Bożego (Pisma Świętego), słowa i sakramentu oraz słowa i prawdy.

Jednym z głównych przedmiotów protestanckiej teologii jest kazanie. Teologia kazania, funkcje publicznego głoszenia słowa Bożego oraz zagadnienie dotyczące kompetencji kaznodziei to zasadnicze tematy monografii zredagowanej przez Wilfrieda Engemanna⁹. W dwudziestu dwóch artykułach

Chrystus jako centrum przepowiadania). Homiletyka formalna zajmuje się rozważaniem ludzkiej szaty słowa Bożego (metoda przygotowywania jednostki przepowiadania, jej forma językowa, sposób wygłoszenia, osobowość podmiotu przepowiadania, znajomość słuchaczy). Homiletyka szczegółowa klasyfikuje i omawia rozmaite rodzaje jednostek przepowiadania, jakie dadzą się wyróżnić w jego podstawowych typach wyszczególnionych w homiletyce fundamentalnej. Por. G. SIWEK, *Homiletyka w relacji do teologii pastoralnej*, „Studia Pastoralne” 1 (2005), s. 116-118.

⁶ W. PRZYCZYNA, G. SIWEK, *O metodologii homiletyki*, „Studia Nauk Teologicznych PAN” 2(2002), s. 293.

⁷ U.H.J. KÖRTNER, *Theologie des Wortes Gottes. Positionen, Probleme, Perspektiven*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2001.

⁸ Tamże, s. 167.

⁹ *Theologie der Predigt. Grundlagen – Modelle – Konsequenzen*, red. W. Engemann, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2001.

autorzy zajmują się relacjami formacji homiletycznej i praktyki przepowiadania (część I), rozumieniem i zadaniami kazania (II), kazaniem w obecnym kontekście społecznym (III), jako częścią liturgii (IV) oraz dydaktyką homiletyki (V).

Praca ewangelickiego pastora z Uniwersytetu w Lipsku Alexandra Deega *Predigt und Derascha. Homiletische Textlektüre im Dialog mit dem Judentum*¹⁰ odwołuje się do judaistycznych korzeni homilii chrześcijańskiej. Autor dokonuje analizy historycznego rozwoju żydowskiej homilii (hebr. *הַשְּׁרָה*, *derashah*) i jej impulsów dla hermeneutyki homiletycznej. Jednocześnie podejmuje zagadnienia sakramentalności słowa Bożego, intertekstualne podejście do homilii oraz wzajemnych relacji prawa i Ewangelii.

Klaus Raschzok z Wyższej Szkoły Teologii Ewangelickiej *Augustana* w Neuendettelsau (Bawaria) opublikował monografię pt. *Predigt als Lese-Akt. Essays zur homiletischen Theoriebildung*¹¹. Autor postępuje ścieżką od psychologii pastoralnej po dziedzinę studiów kulturoznawczych. Aspekty metodyczne, podejścia historyczne i refleksje nad praktyką kaznodziejską są analizowane przez pryzmat sztuki odczytywania dwóch ksiąg: Biblii i życia. Zdaniem Raschzoka homiletyka profilowana jako subdyscyplina teologii praktycznej musi sprostać wyzwaniom współczesności. W tym celu powinna angażować się w sztukę, studia kulturowe i własną historię. Podobną problematykę omawia publikacja *Übergänge. Predigt zwischen Kultur und Glauben*¹², zredagowana przez Kathrin Oxen z Wittenbergi. Artykuły piętnastu autorów analizują kazanie w kontekście filozofii, literatury, sztuki i kultury współczesnej, poszukując inspiracji do teraźniejszego kaznodziejstwa poza dyskursem kościelno-teologicznym. Głoszenie słowa Bożego w środowisku zsekularyzowanym wymaga, zdaniem wielu autorów tej publikacji, coraz intensywniejszego dialogu ze sztuką i kulturą oraz poszukiwania nowych, dostosowanych do dzisiejszych odbiorców form przekazu. Kathrin Oxen jest również redaktorem kolejnego opracowania: *Mitteilungen. Zur Erneuerung evangelischer Predigtkultur im Auftrag des Zentrums für evangelische Predigtkultur*¹³. Jedenastu autorów artykułów, odwołując się do

¹⁰ A. DEEG, *Predigt und Derascha. Homiletische Textlektüre im Dialog mit dem Judentum*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2006.

¹¹ K. RASCHZOK, *Predigt als Lese-Akt. Essays zur homiletischen Theoriebildung*, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2014.

¹² *Übergänge. Predigt zwischen Kultur und Glauben*, red. K. Oxen, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2013.

¹³ *Mitteilungen. Zur Erneuerung evangelischer Predigtkultur im Auftrag des Zentrums für evangelische Predigtkultur*, red. K. Oxen, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2013.

własnych doświadczeń, omawia trudności, z jakimi borykają się współcześni głosiciele i słuchacze kazań. Tłem tych refleksji stały się listy św. Pawła. Autorzy analizują problemy związane z właściwym zrozumieniem tekstów biblijnych oraz odpowiednim ich powiązaniem z egzystencjalnymi doświadczeniami słuchaczy słowa Bożego. Alexander Deeg i Dietrich Sagen w opracowaniu *Evangelische Predigtkultur. Zur Erneuerung der Kanzelrede*¹⁴ wychodzą z założenia, że *praedicatio semper reformanda*. Piętnastu przedstawicieli świata kultury, polityki, nauki oraz językoznawców i teologów wypowiada się na temat aktualnego stanu kaznodziejstwa protestanckiego. Wypowiedzi zawierają głosy pełne aprobaty, ale również głosy mocno krytyczne. Dominuje w nich przekonanie o konieczności odnowy treści i formy współczesnych kazań.

Michael Meyer-Blanck, profesor Wydziału Teologii Ewangelickiej Uniwersytetu w Bonn, prezentuje wzajemne relacje kultu (liturgia) i przepowiadania (homiletyka)¹⁵. W opracowaniu znajduje się wiele odniesień do rozumienia liturgii w nauczaniu Kościoła katolickiego. Podstawowa teza opracowania jest oparta na założeniu, że liturgia to przekazywanie Ewangelii w formie rytualnej i retorycznej. Autor omawia wzajemne relacje liturgii i przepowiadania z perspektywy dogmatycznej, historycznej, praktycznej, ekumenicznej oraz estetycznej.

Pastoralista z Hamburga Axel Denecke¹⁶ przybliży zagadnienie posługi kaznodziejskiej Jezusa. Autor stawia pytanie: czego współcześni kaznodzieje mogą nauczyć się ze sposobu głoszenia Jezusa i w czym Go naśladować? Główną treścią nauczania Jezusa było królestwo Boże, podwójne przykazanie miłości, odpuszczenie grzechów i sąd ostateczny. Od Jezusa, zdaniem autora, może się nauczyć wierności tekstowi biblijnemu i twórczej fantazji homiletycznej. Kaznodzieja powinien także ufać, że „Duch Boży naprawdę może interweniować w czasie naszego nauczania”¹⁷.

W protestanckiej teologii przepowiadania można dostrzec systematycznie zmieniające się punkty ciężkości, tematy dominujące. W latach 50. i 60. ubiegłego wieku tematyka wielu opracowań koncentrowała się na zagadnieniu „zwiastowania” i „słowa Bożego”. W latach 70. wielu autorów odwoływało się do badań empirycznych i do psychologicznych aspektów głoszenia

¹⁴ *Evangelische Predigtkultur. Zur Erneuerung der Kanzelrede*, red. A. Deeg, D. Sagen, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2011.

¹⁵ M. MEYER-BLANCK, *Gottesdienstlehre*, Mohr Siebeck, Tübingen 2011.

¹⁶ A. DENECKE, *Vollmächtig und liberal! Predigen in der Tradition des Juden Jesus. Mit einem Lernprogramm für die Praxis*, LIT Verlag, Berlin 2009.

¹⁷ Tamże, s. 83.

słowa Bożego, zaś od lat 80. zdaje się dominować w protestanckiej refleksji homiletycznej paradygmat estetyki przepowiadania kaznodziejskiego.

Autorzy dotychczas omówionych publikacji reprezentują środowisko teologów protestanckich. Zagadnienie teologii przepowiadania podejmują również teologowie katoliccy, choć liczba przedkładanych przez nich opracowań jest znacznie skromniejsza. Wśród katolickich monografii z zakresu teologii przepowiadania należy wymienić dzieło homilety z Uniwersytetu w Mainz Philippa Müllera¹⁸. Autor analizuje kluczowe dla kaznodziejstwa pojęcia „świadka” i „świadcstwa”. W pierwszej części opracowania omawia podstawowe tematy współczesnej teologii homiletycznej, rozróżnia różne formy jednostek kaznodziejskich, aktualny kontekst głoszenia słowa Bożego, pozycję kaznodziei i słuchacza oraz treść głoszonego orędzia. W kolejnych rozdziałach przedstawia przesłanie biblijne o „świadku” i „świadcstwie” oraz analizuje naukę Kościoła na ich temat od czasów wczesnego chrześcijaństwa po współczesność, ze szczególnym zaakcentowaniem nauczania II Soboru Watykańskiego. W ostatnim rozdziale autor zawiera wnioski i praktyczne postulaty dla obecnego przepowiadania słowa Bożego. Müller szczególnie podkreśla znaczenie posługi kaznodziejskiej diakona i prezbitera, którzy też powinni być autentycznymi świadkami, potwierdzającymi życiem treść głoszonego słowa. Przywołuje również nauczanie Kościoła, mówiące, że szczególną formą posługi słowa jest homilia głoszona podczas sprawowania Eucharystii. Podobna tematyka, związana z analizą soborowego nauczania na temat homilii i jego wpływu na praktykę przepowiadania, stała się przedmiotem opracowania Norberta Weigla¹⁹.

Porównanie katolickiej i ewangelickiej teologii i praktyki duszpasterskiej stało się celem badawczym serii *Evangelisch-Katholische Studien zu Gottesdienst und Predigt* (EKGP), której redaktorami są Alexander Deeg, Erich Garhammer, Benedikt Kranemann i Michael Meyer-Blanck. Dwie publikacje odnoszą się bezpośrednio do tematów związanych z teologią przepowiadania. W pierwszej z nich *Gottesdienst und Predigt – evangelisch und katholisch*²⁰ wymienieni powyżej autorzy podejmują w swoich artykułach problematykę wzajemnych relacji liturgii i przepowiadania w rozumieniu

¹⁸ P. MÜLLER, *Predigt ist Zeugnis. Grundlegung der Homiletik*, Verlag Herder, Freiburg im Br. 2007.

¹⁹ N. WEIGL, *Liturgische Predigt seit dem Zweiten Vatikanischen Konzil. Eine Untersuchung zur Messfeier in der Sonntagspredigt anhand der Zeitschrift „Der Prediger und Katechet“*, Pustet, Regensburg 2009.

²⁰ *Gottesdienst und Predigt – evangelisch und katholisch*, red. A. Deeg, E. Garhammer, B. Kranemann, M. Meyer-Blanck, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2014.

katolickim i ewangelickim, naświetlają te relacje w perspektywie historycznej i ekumenicznej. Druga publikacja, autorstwa Ruth Conrad, *Weil wir etwas wollen! Plädoyer für eine Predigt mit Absicht und Inhalt*²¹ podejmuje zagadnienie znaczenia i celu chrześcijańskiego przepowiadania.

Do homiletyki fundamentalnej należy również historia przepowiadania, rozumiana jako poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, jak w kolejnych epokach Kościół pojmował i spełniał swoją funkcję pośrednictwa zbawczego oraz jakie pozostawiło to konkretne owoce²². Najczęściej autorami opracowań z zakresu historii kaznodziejstwa i studium dorobku kaznodziejskiego są teologowie protestancy. Poszczególne opracowania dotyczą posługi kaznodziejskiej Marcina Lutera²³, Martina Niemöllera²⁴, Hansa Joachima Iwanda²⁵ oraz klasyków homiletyki protestanckiej (Schleiermacher, Palmer, Christlieb, Schian, Troeltsch, Barth, Bultmann)²⁶. Bardzo przydatną propozycję przygotowali Johann Hinrich Claussen i Martin Rössler²⁷. Dokonali wyboru najważniejszych kazań w historii chrześcijaństwa. Wśród 35 kaznodziejów znaleźli się między innymi: Jezus Chrystus, Grzegorz z Nazjanzu, Marcin Luter, Johann Michael Sailer, Friedrich Schleiermacher, Albert Schweitzer, Paul Tillich, Jan Paweł II i Oscar Romero. Każde kazanie jest poprzedzone teologicznym komentarzem.

2. HOMILETYKA MATERIALNA

Homiletyka materialna rozważa treść przepowiadania. Ukazuje ona Pismo Święte jako podstawowe jego źródło, a Jezusa Chrystusa jako jego centrum. Pomaga również rozstrzygnąć, co ze skarbca objawienia Bożego w danej

²¹ R. CONRAD, *Weil wir etwas wollen! Plädoyer für eine Predigt mit Absicht und Inhalt*, Vandenhoeck & Ruprecht, Neukirchen-Vluyn 2014.

²² W. PRZYCZYNA, G. SIWEK. *O metodologii homiletyki*, s. 293.

²³ S. ROLF, *Zum Herzen sprechen. Eine Studie zum imputativen Aspekt in Martin Luthers Rechtfertigungslehre und zu seinen Konsequenzen für die Predigt des Evangeliums*, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2008.

²⁴ S. KUHLMANN, *Martin Niemöller. Zur prophetischen Dimension der Predigt*, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2008.

²⁵ N. SCHWARZ, „... denn wenn ich schwach bin, bin ich stark“. *Rezeptivität und Produktivität des Glaubenssubjekts in der Homiletik Hans Joachim Iwands*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2008.

²⁶ *Protestantische Predigtlehre, Eine Darstellung in Quellen*, red. R. Conrad, M. Weeber, UTB, Tübingen 2012.

²⁷ *Große Predigten. 2000 Jahre Gottes Wort und christlicher Protest*, red. J.H. Claussen, M. Rössler, Lambert Schneider Verlag, Darmstadt 2015.

epoce, w konkretnych okolicznościach życia należy w szczególny sposób zaakcentować i przybliżyć słuchaczowi²⁸.

Omówienie niemieckojęzycznych publikacji dotyczących zagadnień treści przepowiadania warto rozpocząć od prezentacji dzieła Manfreda Josuttisa, *Texte und Feste in der Predigtarbeit*²⁹. Pierwsza część opracowania jest poświęcona zagadnieniom hermeneutycznym i teologicznym, druga dotyczy zwłaszcza hermeneutyki liturgiczno-homiletycznej roku kościelnego. Autor analizuje, z perspektywy protestanckiej, znaczenie poszczególnych etapów roku liturgicznego i ich wpływ na treść przepowiadania kaznodziejskiego.

Klasyką publikację z zakresu homiletyki materialnej stanowi opracowanie *Predigt konkret. Grundlinien homiletischer Ansätze*³⁰, zredagowane przez Hannsa Kerner. Dziewięciu autorów artykułów, wywodzących się ze środowiska protestanckiego i katolickiego oraz z różnych obszarów językowych, udziela odpowiedzi na pytanie o treść przepowiadania kaznodziejskiego. Odwołują się do historii kaznodziejstwa oraz doświadczeń współczesnych.

Pismo Święte jest podstawowym źródłem przepowiadania kaznodziejskiego. W homiletyce protestanckiej problematyka biblijnych źródeł kaznodziejstwa jest żywo obecna. Zagadnienie wpływu najnowszych osiągnięć hermeneutyki biblijnej na teologię homiletyczną podejmuje opracowanie *Bibelwort und Kanzelsprache. Homiletik und Hermeneutik im Dialog*, zredagowane przez Alexandra Deega i Martina Nicola³¹.

Jan Peter Grevel³² umieszcza współczesną homiletykę w kontekście teologii i historii egzegezy Starego i Nowego Testamentu. Odwołując się do najnowszych osiągnięć nauk biblijnych, wskazuje ich znaczenie dla teorii i praktyki kaznodziejskiej. W łączności z najnowszymi teoriami tekstu i rozumienia chce pokazać sposoby radzenia sobie z tekstami kanonu biblijnego, dostarczając w ten sposób impulsów do głoszenia teorii i praktyki. Bernhard Kirchmeier³³

²⁸ W. PRZYCZYNA, G. SIWEK. *O metodologii homiletyki*, s. 293.

²⁹ M. JOSUTTIS, *Texte und Feste in der Predigtarbeit*, Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh 2002.

³⁰ *Predigt konkret. Grundlinien homiletischer Ansätze*, red. H. Kerner, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2011.

³¹ *Bibelwort und Kanzelsprache. Homiletik und Hermeneutik im Dialog*, red. A. Deeg, M. Nicol, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2010.

³² J.P. GREVEL, *Die Predigt und ihr Text. Grundzüge einer hermeneutischen Homiletik*, Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn 2002.

³³ B. KIRCHMEIER, *Glaubensempfehlungen. Eine anthropologische Sichtung zeitgenössischer Predigtkultur*, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2017.

dokonyuje analizy współczesnego kaznodziejstwa, zwracając uwagę głównie na treści antropologiczne w nich zawarte.

Również do antropologicznego uwarunkowania całej teologii odwołuje się Johannes Loh³⁴. Przewodnim tematem jego opracowania jest psychologiczny wymiar przepowiadania słowa Bożego. Wśród publikacji z zakresu homiletyki materialnej można jeszcze odnotować opracowania Johanna Blocka³⁵ oraz Stefana Koppa³⁶. Pierwszy z nich analizuje kazania internetowe pod względem zawartości w nich protestanckiej nauki o grzechu. Drugi bada niemieckie rytuały diecezjalne od końca XV do XX wieku oraz znajdujące się w nich sugestie dotyczące treści przepowiadania kaznodziej-skiego. Interesującą propozycję przygotował Hans Martin Dober³⁷. Analizując kerygmatyczną wartość filmów fabularnych, przywołuje ich treść, co stanowi zasadniczy wątek proponowanych przez niego „kazań filmowych”. Osnową kazań stało się trzydzieści dzieł filmowych³⁸.

3. HOMILETYKA FORMALNA

Homiletyka formalna zajmuje się analizą ludzkiej szaty słowa Bożego i podejmuje zagadnienia metody przygotowywania jednostki przepowiadania, jej formy językowej, sposobu wygłoszenia, osobowości podmiotu prze-

³⁴ J. LOH, *Homiletik und Psychologie*, Peter Lang GmbH, Frankfurt am Main 2007.

³⁵ J. BLOCK, *Die Rede von Sünde in der Predigt der Gegenwart. Eine Studie zur hamartologischen Homiletik am Beispiel von Predigten aus dem Internet*, Tvz Theologischer Verlag, Zürich 2012.

³⁶ S. KOPP, *Volkssprachliche Verkündigung. Die Modellanreden in den Diözesanritualien des deutschen Sprachgebietes*, Pustet, Regensburg 2016.

³⁷ H.M. DOBER, *Film-Predigten*, Teil 1, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2011; TENZE, *Film-Predigten*, Teil 2, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2012.

³⁸ Biskup Pasawy Stefan Oster, analizując treść współczesnego kaznodziejstwa w Niemczech, zauważa, że zachęta wyrażona za pomocą sloganu: „Dobra Nowina zamiast Groźna Nowina” przyczyniła się zdegradowania nauki chrześcijańskiej do poziomu pewnego rodzaju humanizmu. „Nie wspomina się już o grzechu, o konieczności nawrócenia, a tym bardziej o piekle! To nie pasuje już do teraźniejszości. I również nie pasuje jakoś do dzisiejszego Kościoła. Według tego sposobu myślenia przesłanie Ewangelii jest miłym, trochę etycznie naładowanym programem działania/postępowania, który zachęca, wzywa nas do tego, aby być dla siebie nawzajem dobrym, dobrym przede wszystkim względem innych mniejszości i biednych, dobrym dla świata, dobrym względem uchodźców i dla sąsiada... I kto spełnia to choć w pewnym stopniu, to jest już chrześcijaninem, a przynajmniej kimś tego rodzaju. Kimś, kto twierdzi, że wie, czego naucza Kościół i sam w jakiś sposób bierze w tym udział”. S. OSTER, *Humanismus der Nettigkeit – Oder: woran krankt unsere Verkündigung?*, https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1626621737607646&id=1399859893617166 (dostęp: 11.05.2018).

powiadania oraz znajomości słuchaczy. Homiletyka formalna zachowuje związek z retoryką oraz teorią komunikacji interpersonalnej³⁹.

Homiletyka niemieckojęzyczna w XXI wieku, zwłaszcza jej protestancki segment, odnotowuje liczne publikacje dotyczące formalnej strony wypowiedzi kaznodziejskiej. Jej zasadnicze nurty koncentrują się na tzw. homiletyce dramaturgicznej oraz estetycznym paradygmacie kazania.

Reprezentantem tzw. homiletyki dramaturgicznej jest Martin Nicol, protestancki homileta z Uniwersytetu w Erlangen-Nürnberg. W swoich opracowaniach⁴⁰ nie proponuje, jak sam wyjaśnia, podręcznika, lecz pewien „scenariusz programu”, zorientowany w kierunku „wzorcowego modelu”, który stara się uzyskać kontury tego, „co mogłoby być kazaniem w przyszłości”. Samo głoszenie słowa Bożego rozumie jako swoistego rodzaju sztukę, która ma jednak wiele analogii do twórczości „pianistów, pisarzy, filmowców i autorów tekstów piosenek”⁴¹. Program „homiletyki dramaturgicznej” sięga po idee amerykańskiej „nowej homiletyki”, która upatruje swoje korzenie m.in. w amerykańskim ruchu obrony praw obywatelskich i wiąże je z ideą estetyki oraz ideą samoudzielania się słowa Bożego.

Przedstawicielami nurtu związanego z estetycznym paradygmatem kazania są między innymi Hans Martin Dober⁴², Georg Lämmlin⁴³ oraz Konrad Müller⁴⁴. Ich zdaniem współczesne przepowiadanie kaznodziejskie powinno czerpać z przesłania, jakie niesie ze sobą sztuka. Kazania zaś są „otwartymi dziełami sztuki”⁴⁵. Przez specyficzny, niekonwencjonalny sposób wypowiedzi prowokują słuchacza do wewnętrznej konfrontacji z samym sobą.

³⁹ W. PRZYCZYNA, G. SIWEK, *O metodologii homiletyki*, s. 293, 294.

⁴⁰ M. NICOL, *Einander ins Bild setzen. Dramaturgische Homiletik*, Vandenhoeck & Ruprecht Göttingen 2002; M. NICOL, A. DEEG, *Im Wechselschritt zur Kanzel. Praxisbuch dramaturgische Homiletik*, Vandenhoeck & Ruprecht Göttingen 2005.

⁴¹ M. NICOL, *Einander ins Bild setzen*, s. 16.

⁴² H.M. DOBER, *Von den Künsten lernen. Eine Grundlegung und Kritik der Homiletik*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2015.

⁴³ G. LÄMMLIN, *Die Lust am Wort und der Widerstand der Schrift. Homiletische Re-Lektüre des Psalters*, LIT Verlag, Münster–Hamburg–London 2002.

⁴⁴ K. MÜLLER, *Wort und Wirkung. Zur Grundlegung der Predigt*, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2015.

⁴⁵ Bezpośrednie relacje sztuki i kaznodziejstwa omawiają między innymi: H. STADELMANN, *Kommunikativ predigen. Plädoyer und Anleitung für die Auslegungspredigt*, SCM R. Brockhaus, Witten 2013; M. BERNSTORF, T. THOMSEN, *Selbst verständlich predigen? So geht's!*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2012; M. GIEBEL, *Predigt zwischen Kerygma und Kunst. Fundamentaltheologische Überlegungen zu den Herausforderungen für Homiletik in der Postmoderne*, Vandenhoeck & Ruprecht, Neukirchen-Vluyn 2009; *Gottesprojektionen homiletisch. Bilder von Gott in Bibel, Kunst und Predigt*, red. A. Deeg, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2016.

Wzajemne powiązanie homiletyki i retoryki jest centralnym zagadnieniem podejmowanym przez Michaela Thiele⁴⁶. W publikacjach przekonuje on kaznodziejów do poszukiwania języka bardziej komunikatywnego oraz podejmowania próby nowego odczytania retoryki jako narzędzia do skutecznego przemawiania. Retoryczne spojrzenie na kazanie przydaje, z homiletycznego punktu widzenia, wiarygodności głoszonym słowom, a *ars bene dicendi* i przepowiadanie wzajemnie się potrzebują. Zagadnienie potrzeby stosowania we współczesnym kaznodziejstwie zasad retoryki podejmują także inni autorzy⁴⁷.

Współcześni homileci niemieckojęzyczni kontynuują badania dotyczące językowej strony wypowiedzi kaznodziejskiej. Analizują między innymi przydatność teologii narratywnej dla przepowiadania słowa Bożego, akcentując, że każde ludzkie doświadczenie ma strukturę narratywną i może być przekazywane w sposób pełny, komunikatywny jedynie w formie narracji, a nie w formie naukowych pojęć, chrześcijaństwo bowiem jest wydarzeniem, które się opowiada, wspomina i przeżywa. Wpływ teologii narracyjnej na kaznodziejstwo omawiają między innymi Isolde Meinhard⁴⁸, Dagmar Kreitzscheck⁴⁹, Fabian Vogt⁵⁰ i Joachim Pennig⁵¹. Badanie języka liturgii jest celem opracowania zbiorowego *Erlebnis Predigt*⁵².

Poszukiwanie struktur językowych najodpowiedniejszych dla współczesnego kaznodziejstwa protestanckiego stało się zasadniczym celem opracowania Franka Lütze⁵³. Specjalista od problematyki komunikacji interpersonalnej Erik Flügge poddał krytyce język współczesnego przepowiadania kaznodziejskiego w Niemczech. Jego zdaniem wykorzystywanie dziwacz-

⁴⁶ M. THIELE, *Portale der Predigt. Kommunikation, Rhetorik, Kunst*, Pustet, Regensburg 2005; TENZE, *Öffentliche Rede im kirchlichen Raum*, Pustet, Regensburg 2008.

⁴⁷ A. DEEG, M. MEYER-BLANCK, C. STÄBLEIN, *Präsent predigen. Eine Streitschrift wider die Ideologisierung der „freien“ Kanzelrede*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2011; A. RINN, *Die kurze Form der Predigt. Interdisziplinäre Erwägungen zu einer Herausforderung für die Homiletik*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2016.

⁴⁸ I. MEINHARD, *Ideologie und Imagination im Predigtprozess. Zur homiletischen Rezeption der kritischen Narratologie*, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2003.

⁴⁹ D. KREITZSCHECK, *Zeitgewinn. Theorie und Praxis der erzählenden Predigt*, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2004.

⁵⁰ F. VOGT, *Predigen als Erlebnis. Narrative Verkündigung. Eine Homiletik für das 21. Jahrhundert*, Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn 2009.

⁵¹ J. PENNIG, *Narrativ predigen. Ansätze – Anregungen – Beispiele*, Neukirchener Verlag, Neukirchen -Vluyn 2018.

⁵² *Erlebnis Predigt*, red. A. Deeg, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2014.

⁵³ F. LÜTZE, *Absicht und Wirkung der Predigt. Eine Untersuchung zur homiletischen Pragmatik*, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2006.

nych, emocjonalnych fraz sprawia, że lingwistycznie Kościół „utknął” w latach osiemdziesiątych⁵⁴. Autor Proponuje konkretne rozwiązania, które ułatwią słuchaczom przyjęcie usłyszanego słowa. Książka autorstwa Flügge wywołała ożywioną dyskusję. Na temat zawartych w niej twierdzeń wypowiedzieli się między innymi Peter Seul⁵⁵ i Kurt Gerhardt⁵⁶.

Zainteresowaniem badaczy cieszą się również zagadnienia związane z recepcją przepowiadania słowa Bożego. Helmut Schwier i Sieghard Gall analizują serię badań empirycznych dotyczących odbioru kazań w środowisku katolickim i protestanckim. Zostały one przeprowadzone w latach 1995-2009 za pomocą metody REACTOSCOPE, stosowanej przez Centrum Badania Mediów z Monachium⁵⁷.

4. HOMILETYKA SZCZEGÓŁOWA

Homiletyka szczegółowa klasyfikuje i omawia rozmaite rodzaje jednostek przepowiadania, które można wyróżnić w ramach typów wskazanych przez homiletykę fundamentalną⁵⁸. Zadaniem kaznodziejów jest budowanie łączności między głoszonym słowem Boga a teraźniejszością, w której owo słowo nabiera konkretnego znaczenia. Przemiany społeczno-kulturowe pełnią funkcję filtrów sprzyjających lub blokujących kaznodziejski przekaz. Współczesnym kontekstem przepowiadania słowa Bożego jest zjawisko sekularyzacji i ideologie naznaczone jej skutkami. Wśród teologów niemieckojęzycznych, którzy podejmują zagadnienie głoszenia słowa Bożego w środowisku zsekularyzowanym, można wymienić między innymi Albrechta Grözingera⁵⁹, Andreę Bieler i Hansa-Martina Gutmanna⁶⁰, Martina Reppenhagena⁶¹ i Hannsa Kerner⁶².

⁵⁴ E. FLÜGGE, *Der Jargon der Betroffenheit. Wie die Kirche an ihrer Sprache verreckt*, Kösel-Verlag, München 2016.

⁵⁵ P. SEUL, *Die Predigt ist keine theologische Vorlesung*, <http://www.katholisch.de/aktuelles/aktuelle-artikel/die-predigt-ist-keine-theologische-vorlesung> (dostęp: 13.07.2018).

⁵⁶ K. GERHARDT, *Keine Erklärungen und schlechte Predigten*, <http://www.katholisch.de/aktuelles/standpunkt/keine-erklarungen-und-schlechte-predigten> (dostęp: 13.07.2018).

⁵⁷ H. SCHWIER, S. GALL, *Predigt hören. Befunde und Ergebnisse der Heidelberger Umfrage zur Predigtrezeption*, LIT Verlag, Berlin/Münster 2008; S. GALL, *Predigtrezeption. Erwartungen und Wahrnehmungen katholischer und evangelischer Hörer*, REACTOS-Medienforschung, München 2011; S. GALL, H. SCHWIER, *Predigt hören im konfessionellen Vergleich*, LIT Verlag, Berlin 2013.

⁵⁸ W. PRZYCZYNA, G. SIWEK, *O metodologii homiletyki*, s. 294.

⁵⁹ A. GRÖZINGER, *Toleranz und Leidenschaft. Über das Predigen in einer pluralistischen Gesellschaft*, Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh 2004.

Głoszenie Chrystusa w środkach społecznego przekazu na początku trzeciego tysiąclecia to nie tylko nieodzowna część ewangelizacyjnej misji Kościoła; to także wkład wzbogacający treści przekazywane przez media, wnoszący w nie życie, inspirację i nadzieję. Środki społecznego przekazu są nowym areopagiem współczesnego świata, wielkim forum, które umożliwia wymianę autentycznych informacji i tworzy wspólnotę.

Kościół w krajach niemieckojęzycznych ma duże możliwości przepowiadania słowa Bożego za pośrednictwem mediów, tak konfesyjnych, jak i publicznych. Przepowiadanie to jest również analizowane przez teologów, językoznawców i przedstawicieli nauk społecznych. Christian Grethlein⁶³ omawia poszczególne etapy rozwoju środków komunikacji masowej oraz możliwości głoszenia w nich Ewangelii. Współczesne media, przede wszystkim telewizja i radio, ale również gazety, książki, Internet i telefony komórkowe zmieniają warunki komunikacji we współczesnym społeczeństwie niemieckim oraz stanowią nie zawsze właściwie zagospodarowaną ambonę. Johanna Haberer⁶⁴ poddaje analizie kazania poszczególnych kaznodziejów protestanckich wygłoszone podczas nabożeństw transmitowanych przez telewizję niemiecką. Ilona Nord⁶⁵ omawia zjawiska i modele wyjaśniające wirtualną rzeczywistość oraz analizuje ich znaczenie dla praktyki przekazu wiary. Możliwości oraz praktykę głoszenia słowa Bożego na falach radiowych omawiają Gerd Höft⁶⁶ i Peter Scheuchenpflug⁶⁷. Również Internet, jako wynalazek zglobalizowanego świata, daje możliwość głoszenia słowa Bożego współczesnemu człowiekowi⁶⁸.

⁶⁰ A. BIELER, H.-M. GUTMANN, *Rechtfertigung der »Überflüssigen«*. *Die Aufgabe der Predigt heute*, Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh 2008.

⁶¹ *Kirche zwischen postmoderner Kultur und Evangelium*, red. M. Reppenhausen, Vandenhoeck & Ruprecht, Neukirchen-Vluyn 2010.

⁶² *Predigt in einer polyphonen Kultur*, red. H. Kerner, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2006.

⁶³ C. GRETHLEIN, *Kommunikation des Evangeliums in der Mediengesellschaft*, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2003.

⁶⁴ J. HABERER, *Gottes Korrespondenten. Geistliche Rede in der Mediengesellschaft*, Kohlhammer W., Stuttgart 2004.

⁶⁵ I. NORD, *Realitäten des Glaubens. Zur virtuellen Dimension christlicher Religiosität*, De Gruyter, Berlin-New York 2008.

⁶⁶ G. HÖFT, *Rundfunkgemäße Verkündigung im Wandel. Aspekte der Rundfunkhomiletik mit besonderer Berücksichtigung der Morgenandachten*, Universitätsverlag Bonn, Bonn 2001.

⁶⁷ P. SCHEUCHENPFLUG, *Die Morgenrotwecker. Ein homiletischer Leitfaden für Radioprediger*, Echter, Würzburg 2008.

⁶⁸ *Internetpredigten. Zur Sprache der Predigt in der globalisierten Welt*, red. U. Nembach, Peter Lang AG, Frankfurt am Main 2013.

Wśród poszczególnych jednostek przepowiadania protestancy homileci niemieckojęzyczni omawiają między innymi kazania pogrzebowe⁶⁹, kazania podczas konfirmacji⁷⁰, kazania podczas wizytacji biskupich i kazania ordynacyjne⁷¹. Christian Grethlein⁷² rozpatruje różne okoliczności życia, podczas których głoszone są kazania kazualne we wspólnotach protestanckich. Homileci katoliccy analizują zaangażowanie społeczne i polityczne kaznodziejów⁷³, możliwości głoszenia kazań katechizmowych podczas Mszy św.⁷⁴ oraz głoszenie słowa Bożego dla chorych z demencją⁷⁵.

Centralny katalog biblioteki Kościoła ewangelickiego w Wittenberdze zawiera 452 książki opatrzone hasłem przedmiotowym „homiletyka” opublikowane w latach 2001-2018. Biblioteka Seminarium Duchownego w Fuldzie zawiera 216 takich monografii⁷⁶. Zaprezentowane w niniejszym opracowaniu publikacje stanowią tylko część bogatego zbioru monografii z teologii homiletycznej. Na ich podstawie można jednak zilustrować najważniejsze kierunki niemieckojęzycznej teologii homiletycznej XXI wieku. Imponująca liczba publikacji, jak i podejmowane kierunki badań powinny stanowić inspirację dla homiletów polskich.

BIBLIOGRAFIA

- BEILE M., Herausforderung und Perspektive der Konfirmationspredigt. Empirische Einsichten und theologische Klärungen, Kohlhammer W., Stuttgart 2016.
- BERNSTORF M., THOMSEN T., Selbst verständlich predigen? So geht's!, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2012.
- Bibelwort und Kanzelsprache. Homiletik und Hermeneutik im Dialog, red. A. Deeg, M. Nicol, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2010.

⁶⁹ C. STEBLER, *Die drei Dimensionen der Bestattungspredigt. Theologie, Biographie und Trauergemeinde*, TVZ Theologischer Verlag, Zürich 2006.

⁷⁰ M. BEILE, *Herausforderung und Perspektive der Konfirmationspredigt. Empirische Einsichten und theologische Klärungen*, Kohlhammer W., Stuttgart 2016.

⁷¹ *Nicht durch Gewalt, sondern durch das Wort. Die Predigt und die Gestalt der Kirche*, red. J. Cornelius-Bundschuh, J. Hermelink, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2011.

⁷² C. GRETHLEIN, *Grundinformation Kasualien. Kommunikation des Evangeliums an Übergängen des Lebens*, UTB, Göttingen 2007.

⁷³ F. HENGSBACH, *Das Kreuz mit der Arbeit. Politische Predigten*, Kohlhammer W., Stuttgart 2012.

⁷⁴ D. EMEIS, *Geheimnis unseres Glaubens. Katechetische Predigten über die Eucharistiefeier*, Herder Verlag, Freiburg im Br. 2006.

⁷⁵ *Seelsorge und Predigt für Menschen mit Demenz*, red. G. Hille, A. Koehler, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2013.

⁷⁶ Dla porównania Katalog Biblioteki KUL zawiera takich pozycji 118.

- BIELER A., GUTMANN H.-M., Rechtfertigung der »Überflüssigen«. Die Aufgabe der Predigt heute, Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh 2008.
- BLOCK J., Die Rede von Sünde in der Predigt der Gegenwart. Eine Studie zur hamartologischen Homiletik am Beispiel von Predigten aus dem Internet, Tvs Theologischer Verlag, Zürich 2012.
- CONRAD R., Weil wir etwas wollen! Plädoyer für eine Predigt mit Absicht und Inhalt, Vandenhoeck & Ruprecht, Neukirchen – Vluyn 2014.
- DEEG A., MEYER-BLANCK M., STÄBLEIN C., Präsent predigen. Eine Streitschrift wider die Ideologisierung der „freien“ Kanzelrede, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2011.
- DEEG A., Predigt und Derascha. Homiletische Textlektüre im Dialog mit dem Judentum, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2006.
- DENECKE A., Vollmächtig und liberal! Predigen in der Tradition des Juden Jesus. Mit einem Lernprogramm für die Praxis, LIT Verlag, Berlin 2009.
- DOBER H.M., Film-Predigten. Teil 1, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2011.
- DOBER H.M., Film-Predigten. Teil 2. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2012.
- DOBER H.M., Von den Künsten lernen. Eine Grundlegung und Kritik der Homiletik, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2015.
- EMEIS D., Geheimnis unseres Glaubens. Katechetische Predigten über die Eucharistiefeier, Herder Verlag, Freiburg im Br. 2006.
- ENGEMANN W., Homiletische Literatur zu Beginn des 21. Jahrhunderts. Schwerpunkte, Problemanzeigen und Perspektiven (Teil I), „*Theologische Rundschau*“ 75 (2010), nr 2, s. 163-200.
- ENGEMANN W., Homiletische Literatur zu Beginn des 21. Jahrhunderts. Schwerpunkte, Problemanzeigen und Perspektiven (Teil II), „*Theologische Rundschau*“ 75 (2010), nr 3, s. 304-341.
- Erlebnis Predigt, red. A. Deeg, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2014.
- Evangelische Predigtkultur. Zur Erneuerung der Kanzelrede, red. A. Deeg, D. Sagen, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2011.
- FLÜGGE E., Der Jargon der Betroffenheit. Wie die Kirche an ihrer Sprache verreckt, Kösel-Verlag, München 2016.
- GALL S., Predigtrezeption. Erwartungen und Wahrnehmungen katholischer und evangelischer Hörer, REACTOS-Medienforschung, München 2011.
- GALL S., SCHWIER H., Predigt hören im konfessionellen Vergleich, LIT Verlag, Berlin 2013.
- GERHARDT K., Keine Erklärungen und schlechte Predigten. <http://www.katholisch.de/aktuelles/standpunkt/keine-erklarungen-und-schlechte-predigten> (dostęp: 13.07.2018).
- GIEBEL M., Predigt zwischen Kerygma und Kunst. Fundamentaltheologische Überlegungen zu den Herausforderungen für Homiletik in der Postmoderne, Vandenhoeck & Ruprecht, Neukirchen-Vluyn 2009.
- Gottesdienst und Predigt – evangelisch und katholisch, red. A. Deeg, E. Garhammer, B. Krane-mann, M. Meyer-Blanck, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2014.
- Gottesprojektionen homiletisch. Bilder von Gott in Bibel, Kunst und Predigt, red. A. Deeg, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2016.
- GRETHLEIN C., Grundinformation Kasualien. Kommunikation des Evangeliums an Übergängen des Lebens, UTB, Göttingen 2007.
- GRETHLEIN C., Kommunikation des Evangeliums in der Mediengesellschaft, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2003.

- GREVEL J.P., *Die Predigt und ihr Text. Grundzüge einer hermeneutischen Homiletik*, Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn 2002.
- Große Predigten. 2000 Jahre Gottes Wort und christlicher Protest, red. J. H. Claussen, M. Rösler, Lambert Schneider Verlag, Darmstadt 2015.
- GRÖZINGER A., *Toleranz und Leidenschaft. Über das Predigen in einer pluralistischen Gesellschaft*, Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh 2004.
- HABERER J., *Gottes Korrespondenten. Geistliche Rede in der Mediengesellschaft*, Kohlhammer W., Stuttgart 2004.
- HENGSBACH F., *Das Kreuz mit der Arbeit. Politische Predigten*, Kohlhammer W., Stuttgart 2012.
- HÖFT G., *Rundfunkgemäße Verkündigung im Wandel. Aspekte der Rundfunkhomiletik mit besonderer Berücksichtigung der Morgenandachten*, Universitätsverlag Bonn, Bonn 2001.
- Internetpredigten. *Zur Sprache der Predigt in der globalisierten Welt*, red. U. Nembach, Peter Lang AG, Frankfurt am Main 2013.
- JOSUTTIS M., *Texte und Feste in der Predigtarbeit*, Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh 2002.
- Kirche zwischen postmoderner Kultur und Evangelium*, red. M. Reppenhagen, Vandenhoeck & Ruprecht, Neukirchen-Vluyn 2010.
- KIRCHMEIER B., *Glaubensempfehlungen. Eine anthropologische Sichtung zeitgenössischer Predigtkultur*, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2017.
- KOPP S., *Volkssprachliche Verkündigung. Die Modellanreden in den Diözesanritualien des deutschen Sprachgebietes*, Pustet, Regensburg 2016.
- KÖRTNER U.H.J., *Theologie des Wortes Gottes. Positionen, Probleme, Perspektiven*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2001.
- KREITZSCHECK D., *Zeitgewinn. Theorie und Praxis der erzählenden Predigt*, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2004.
- KUHLMANN S., *Martin Niemöller. Zur prophetischen Dimension der Predigt*, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2008.
- LÄMMLIN G., *Die Lust am Wort und der Widerstand der Schrift. Homiletische Re-Lektüre des Psalters*, LIT Verlag, Münster-Hamburg-London 2002.
- LOH J., *Homiletik und Psychologie*, Peter Lang GmbH, Frankfurt am Main 2007.
- LÜTZE F., *Absicht und Wirkung der Predigt. Eine Untersuchung zur homiletischen Pragmatik*, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2006.
- MEINHARD I., *Ideologie und Imagination im Predigtprozess. Zur homiletischen Rezeption der kritischen Narratologie*, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2003.
- MEYER-BLANCK M., *Gottesdienstlehre*, Mohr Siebeck, Tübingen 2011.
- Mitteilungen. Zur Erneuerung evangelischer Predigtkultur im Auftrag des Zentrums für evangelische Predigtkultur*, red. K. Oxen, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2013.
- MÜLLER K., *Wort und Wirkung. Zur Grundlegung der Predigt*, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2015.
- MÜLLER P., *Predigt ist Zeugnis. Grundlegung der Homiletik*, Verlag Herder, Freiburg Br. 2007.
- Nicht durch Gewalt, sondern durch das Wort. Die Predigt und die Gestalt der Kirche*, red. J. Cornelius-Bundschuh, J. Hermelink, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2011.
- NICOL M., DEEG A., *Im Wechselschritt zur Kanzel. Praxisbuch dramaturgische Homiletik*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2005.
- NICOL M., *Einander ins Bild setzen. Dramaturgische Homiletik*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2002.

- NORD I., *Realitäten des Glaubens. Zur virtuellen Dimension christlicher Religiosität*, De Gruyter, Berlin–New York 2008.
- OSTER S.: *Humanismus der Nettigkeit – Oder: woran krankt unsere Verkündigung?*. www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1626621737607646&id=1399859893617166 (dostęp: 11.05.2018).
- PENNIG J., *Narrativ predigen. Ansätze – Anregungen – Beispiele*, Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn 2018.
- Predigt in einer polyphonen Kultur*, red. H. Kerner, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2006.
- Predigt konkret. Grundlinien homiletischer Ansätze*, red. H. Kerner, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2011.
- Protestantische Predigtlehre. Eine Darstellung in Quellen*, red. R. Conrad, M. Weeber, UTB, Tübingen 2012.
- PRZYCZYNA W., SIWEK G., *O metodologii homiletyki*, „*Studia Nauk Teologicznych PAN*” 2(2002), s. 289-300.
- RASCHZOK K., *Predigt als Lese-Akt. Essays zur homiletischen Theoriebildung*, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2014.
- RINN A., *Die kurze Form der Predigt. Interdisziplinäre Erwägungen zu einer Herausforderung für die Homiletik*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2016.
- ROLF S., *Zum Herzen sprechen. Eine Studie zum imputativen Aspekt in Martin Luthers Rechtfertigungslehre und zu seinen Konsequenzen für die Predigt des Evangeliums*, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2008.
- SCHUCHENPFLUG P., *Die Morgenrotwecker. Ein homiletischer Leitfaden für Radioprediger, Echter*, Würzburg 2008.
- SCHWARZ N., „... denn wenn ich schwach bin, bin ich stark“. *Rezeptivität und Produktivität des Glaubenssubjekts in der Homiletik* Hans Joachim Iwands, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2008.
- SCHWIER H., GALL S.: *Predigt hören. Befunde und Ergebnisse der Heidelberger Umfrage zur Predigtrezeption*, LIT Verlag, Berlin–Münster 2008.
- Seelsorge und Predigt für Menschen mit Demenz*, red. G. Hille, A. Koehler, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2013.
- SEUL P., *Die Predigt ist keine theologische Vorlesung*, <http://www.katholisch.de/aktuelles/aktuelle-artikel/die-predigt-ist-keine-theologische-vorlesung> (dostęp: 13.07.2018).
- SIWEK G., *Homiletika w relacji do teologii pastoralnej*, „*Studia Pastoralne*” 1 (2005), s. 107-125.
- STADELMANN H., *Kommunikativ predigen. Plädoyer und Anleitung für die Auslegungspredigt*, SCM R. Brockhaus, Witten 2013.
- STEBLER C., *Die drei Dimensionen der Bestattungspredigt. Theologie, Biographie und Trauergemeinde*, TVZ Theologischer Verlag, Zürich 2006.
- SZEWczyk L., *Kierunki badań w homiletyce niemieckojęzycznej XXI wieku (cz. 1)*, „*Roczniki Teologiczne*” 66 (2019) z. 12, s. 107-122.
- Theologie der Predigt. Grundlagen – Modelle – Konsequenzen*, red. W. Engemann, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2001.
- THIELE M., *Öffentliche Rede im kirchlichen Raum*, Pustet, Regensburg 2008.
- THIELE M., *Portale der Predigt. Kommunikation, Rhetorik, Kunst*, Pustet, Regensburg 2005.
- Übergänge. Predigt zwischen Kultur und Glauben*, red. K. Oxen, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2013.

VOGT F., Predigen als Erlebnis. Narrative Verkündigung. Eine Homiletik für das 21. Jahrhundert, Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn 2009.

WEIGL N., Liturgische Predigt seit dem Zweiten Vatikanischen Konzil. Eine Untersuchung zur Messfeier in der Sonntagspredigt anhand der Zeitschrift „Der Prediger und Katechet“, Pustet, Regensburg 2009.

KIERUNKI BADAŃ
W HOMILETYCE NIEMIECKOJĘZYCZNEJ
XXI WIEKU (CZ. 2)

Streszczenie

W pierwszej części opracowania omówiono działalność Zrzeszenia Homiletów Niemieckich (AGH), serię wydawniczą Ökumenische Studien zur Predigt oraz podręczniki do teologii homiletycznej. W drugiej natomiast części zostały zaprezentowane, na podstawie kilkudziesięciu opublikowanych w latach 2000-2018 monografii, kierunki badań w homiletyce niemieckojęzycznej. Tradycyjny, wewnętrzny podział homiletyki na fundamentalną, materialną, formalną i szczegółową, chociaż ma posmak dysputy akademickiej, nie jest pozbawiony racji. Pozwala na ukazanie faktu, że homiletyka jest nauką teologiczną we wszystkich swoich działach. Omówienie poszczególnych opracowań jest przeprowadzone właśnie w takim, odwołującym się do tradycyjnego podziału homiletyki, „kluczu”.

Słowa kluczowe: homiletyka; teologia przepowiadania; bibliografia homiletyczna.